

BİNİR GECE' [MASALLARI]

R. A. NICHOLSON**

Çev. Prof. Dr. Süleyman TULÜCÜ***

- * Bu yazı, R. A. Nicholson'un *A Literary History of the Arabs* (Cambridge University Press, Cambridge 1969) adlı eserindeki (s. 456-459) *Binbir Gece*'yle ilgili bölümün çevirisidir. Yazıya, konunun daha iyi anlaşılması için, tarafımızdan bazı notlar ilâve edilmiş; ayrıca, sonuna, okuyucuya yararlı olacağı mülâhazasıyla, bir "Seçilmiş Kaynakça" eklenmiştir. *Binbir Gece Masalları* hakkında geniş bilgi ve bibliyografya için bk. Süleyman Tülücü, "Binbir Gece Masalları Üzerine (Seçilmiş Bir Bibliyografya İle)", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 22 (2004), s. 1-53. Tercüme ettiğimiz makalelerde, gerek özetlerdeki gerekse çevirilerdeki bazı cümlelerin kontrol edilmesinde yardımlarını gördüğüm, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim elemanlarından Kubilay Geçikli'ye teşekkür ederim.
- ** R. A. Nicholson (1868-1945): Tanınmış İngiliz oryantalistlerinden biri olup, eserleri, genelde Arap [yukarıda adı geçen eserinden başka *Elementary Arabic* (Cambridge 1905), *Studies in Islamic Poetry* (Cambridge 1921, 1969), *Translations of Eastern Poetry and Prose* (Cambridge 1922, London 1987) ve Fars Edebiyatı, özelde ise, tasavvufun doğuşu ve diğer kültürlerle ilişkisi, temel klâsiklerinin tercüme ve şerhi, Farsça yazaran önemli sufi şairlerin incelenmesi gibi pek çok tasavvufî konuya tahsis edilmiştir. Özellikle Mevlânâ ve *Mesnevî*'si hakkında kaleme aldığı eserler, bugün bile değerini korumaktadır. Şu üç eseri dilimize tercüme edilmiştir: *Mevlâna Celâleddin Rûmî*, çev. Ayten Lermioğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, ts.; *İslâm Süfleri (The Mystics of Islam)*, trc. Mehmet Dağ v. dğr., Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1978, çev. Murat Temelli-Yücel Belli, Ataç Yay., İstanbul 2004; *Tasavvufun Menşei Problemi*, çev. Abdullah Kartal, İz Yayıncılık, İstanbul 2004. Ayrıca, son günlerde *Mesnevî*, haz. Cengiz Onurcan (İstanbul 2005) ve *Mesnevî (Seçmeler)* adlı kitapları da yayınlanmıştır (Kırkambar Yay., İstanbul 2007). Nicholson'un hayatı, eserleri ve dilimize tercüme edilmiş bazı yazıları için bk. Yûsuf Elyân Serkis, *Mu'cemü'l-Matbû'âtü'l-'Arabiyye ve'l-Mu'arabe*, Kahire 1346/1928, II, 1886; Necîb el-'Akîkî, *el-Müsteşrikün*, 3. baskı, Kahire 1965, II, 525-527; A. J. Arberry, "Nicholson, Reynold Alleyne", *Encyclopaedia Britannica*, Chicago 1972, XVI, 484; 'Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-Müsteşrikîn*, Beyrut 1984, s. 415-417; ez-Zîrikî, *el-A'lâm*, nşr. Züheyr Fethullah, 8. baskı, Beyrut 1989, III, 39; Reynold A. Nicholson, *İslâm Süfleri (The Mystics of Islam)*, trc. Mehmet Dağ v. dğr., Prof. Dr. Abdülkadir Karahan'ın "İlksöz"ü, s. VII-XVI; a. mlf., *Tasavvufun Menşei Problemi*, çevirenin girişi, s. 7-11; Süleyman Derin, *İngiliz Oryantalizmi ve Tasavvuf*, İstanbul 2006, s. 205-224; a. mlf., "Nicholson, Reynold Alleyne", *DİA*, XXXIII, 76-77; Reynold A. Nicholson, "Mevlâna Celâleddin Rûmî", çev. Nurettin Artam, *Ulus* gazetesi (Ankara), 17-18 Aralık 1953; Reynold A. Nicholson, "Mesnevî'nin İngilizce Tercümesine Önsöz", çev. Meharet Ersin, *Türk Düşüncesi*, c. 3, sy. 14 (Ocak 1955), s. 122-124; H[asan] Eren, "Nicholson", *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1977, XXV, 247-248; R. A. Nicholson, "İslâm'da Başlıca Tarihçiler ve Eserleri", çev. Süleyman Tülücü, *Diyanet İlmî Dergi*, c. 33, sy. 2 (Nisan-Mayıs-Haziran 1997), s. 73-80; Reynold A. Nicholson, "Tasavvufun Kaynağı ve Gelişimi Üzerine Tarihî Bir Araştırma", çev. Abdullah Kartal, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl: 7, c. 7, sy. 7 (1998), s. 689-708; R. A. Nicholson, "İslâm Öncesi Arap Şiirinde Dinin Etkileri", çev. İbrahim Yılmaz, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 17 (2002), s. 217-224; İsmail Güleç, "R. A. Nicholson'un Mesnevî Tercüme ve Şerhi Üzerine", *Divân İlmî Araştırmalar*, sy. 20 (2006/1), s. 227-240; Ali Temizel, "Bediü'z-Zaman Furûzanfer'in F. Nafiz Uzluk'a Yazdığı Farsça Bir Mektup ve Nicholson Hakkındaki Şiiri", *Millî Eğitim*, yıl: 36, sy. 174 (Bahar 2007), s. 214-231; Adnan Karaismailoğlu, "R. A. Nicholson'un Mesnevî Şerhi ve Yeni Mesnevî Neşirleri", *Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Mevlâna Araştırmaları Dergisi*, *The Journal of Rumi Studies*, yıl: 1, sy. 1 (Mayıs 2007), s. 21-33.
- *** Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâğati Anabilim Dalı.

ÖZET

Binbir Gece Masalları, diğler adı ile Arap Geceleri; hikâye, masal, destan, menkıbe ve fıkraları bir araya toplayan, eski Hint edebiyatında başka örneklerine de rastladığımız “çerçevesi hikâye”ler tipinde ve tekniğinde bir Arap masal külliyatıdır.

Binbir Gece, Avrupa’da Kur’ân’dan veya Arap edebiyatının herhangi bir diğler şaheserinden çok daha popüler olan bir eserdir. “Arap Geceleri” modern ismi, sadece gerçeğin bir kısmını ifade eder.

A. Galland’ın Fransızcaya çevirisinden sonra bu masallar Avrupa’da çok tanınmış ve şimdiye kadar birçok dünya dillerine (İngilizce, Almanca, Rusça, İspanyolca, Türkçe, Farsça vb.) tercüme edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Binbir Gece, Arap Geceleri, Hikâye, Masal, A. Galland, Arap Edebiyatı.

ABSTRACT

The Thousand and One Nights

The Thousand and One Nights, or the Arabian Nights is an Arabian collection of tales that collects stories, tales, epics, legends and anecdotes, and it is in the type and techniques of “frame tales”, some other examples of which we have found in the ancient Indian literature.

The Thousand and One Nights is a work which is far more popular in Europe than the Koran or any other masterpiece of Arabic literature. The modern title, “Arabian Nights”, tells only a part of the truth.

After A. Galland’s translation of them into French, these tales were well-known in Europe and have been translated into a number of languages (English, German, Russian, Spanish, Turkish, Persian etc.) in the world up to now.

Key Words: The Thousand and One Nights, the Arabian Nights, Story, Tale, A. Galland, Arabic Literature.

Memlûklü dönemi, Avrupa’da Kur’ân’dan veya Arap edebiyatının herhangi bir diğler şaheserinden çok daha popüler bir eser olan *Elf Leyle ve Leyle’ye*, yani “Binbir Gece”ye nihâî şeklini verdi. “Arap Geceleri” modern ismi, sadece gerçeğin bir kısmını ifade eder. Mes’ûdî (ö. M. 956), “genellikle Binbir Gece diye isimlendirilen eski bir Farsça kitaptan, *Hezâr Efsâne* (“Bin Masal”)’den bahseder; o, Hükümdar ile Veziri

ve Vezirin kızı Şîrâzâd ile kızın cariyesi Dînâzâd'ın hikâyesidir.”¹ M. 988'de kaleme alınan *Fihrist*'in müellifi, “Hikâye-Anlatıcıları, Fablcılar ve onların telif ettikleri kitapların isimleriyle ilgili” bölümüne aşağıdaki parça (Nşr. Gustav Flügel, Leipzig 1871-1872, I], s. 304 [Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1398/1978, s. 422-423]) ile başlar:

“İlk defa fabllar yazan, onlar hakkında kitaplar tertip eden, onları hazinelerde koruyan ve bazen hayvanları kendileriyle konuşuyormuş gibi takdim edenler Eski İranlılardı. Sonra, İran hükümdarlarının üçüncü hanedanını teşkil eden Pers (Parthian) hükümdarları, bu konuda en büyük gayreti gösterdiler. Daha sonra, Sâsânî hükümdarlarının zamanında bu tür kitaplar arttı ve çoğaldı, ve Araplar bunları Arap diline tercüme ettiler, ve onlar hemen dilcilerin ve belâgatçilerin ellerine ulaştı, onlar, bunları düzeltip güzelleştirdiler ve aynı tarzda başka kitaplar telif ettiler. Şu anda bu konuda meydana getirilmiş ilk kitap, Bin Masal (*Hezâr Efsân*) Kitabı idi, onun yazılış sebebi şu idi: İran hükümdarlarından biri, bir gece için bir kadınla evlenir ve ertesi sabah onu öldürdü. Ve o, Şehrâzâd adında, akıllı ve dirayetli bir prensesle evlendi, Şehrâzâd ona hikâyeler anlatmaya başladı ve masalı seher vaktinde öyle bir noktaya getirdi ki, bu, hükümdarın onun hayatını başışlamasına ve ondan ikinci gecede masalını bitirmesini istemesine sebep oldu. Böylece o, bin gece geçinceye kadar devam etti ve onun hükümdardan bir oğlu oldu... Ve hükümdarın kraliçe ile uyum içinde olan Dînâzâd adlı bir kadın kâhyası (*kahramâne*) vardı. Ayrıca söylendiğine göre bu kitap, Behmen'in kızı Humânî için telif edilmişti ve bu kitaba dair çeşitli rivayetler vardır. Doğru olan, inşallah, şudur ki, İskender (Büyük), geceleri hikâye dinleyen ilk kimse idi ve onun kendisini güldüren ve masallarla eğlendiren adamları vardı; o, bu hususta zevk aramamakla birlikte, sadece onları (hafızasında) tutmak ve muhafaza etmek istiyordu. Ondan sonra gelen hükümdarlar, bu maksatla “Bin Masal” (*Hezâr Efsân*)'dan yararlandılar. O, bin gecelik bir müddeti kapsar, fakat iki yüzden daha az hikâyeyi ihtiva eder, çünkü tek bir hikâyenin anlatılması, çoğu zaman birkaç geceyi alır. Eserin tamamını birçok kere gördüm ve o, gerçekten bayağı ve yavan bir kitaptır (*kitâbün gassün bâridü'l-hadîs*)².

¹ *Mürücû'z-Zehab*, nşr. Barbier de Meynard, Paris 1861-1877, c. IV, s. 90 [nşr. Muhammed Muhyiddin 'Abdülhamîd, Mısır 1384/1964, II, 260]. Şîrâzâd ve Dînâzâd isimleri, açıkça Farsçadır. Muhtemelen, ilk zikredilen şekli, “asil soylu” [daha doğrusu, “asil yüzlü” (Çevirenin Notu)] anlamında, Çîhrâzâd'dan galattır, Dînâzâd ise “asil dinli” anlamını ifade eder. Okuyucularım, herkesçe bilinen Şehrazad ve Dinarzad'ı kolayca tanıyacaklardır.

² İşin garip tarafı, bu tenkit, “Arap Geceleri”ni okuyan hemen hemen bütün İslâm âlimlerinin görüşünü ifade eder.

“*Vezirler Kitabı*”nın müellifi Ebû ‘Abdullah Muhammed b. ‘Abdûs el-Cehşiyârî (ö. M. 942- 943), her parçası müstakil olan ve diğerlerine bağlı olmayan, içinde Arap, İnan, Yunan ve diğer milletlere ait bin hikâyeyi seçtiği bir kitap derlemeye başladı. O, hikâye-anlatıcılarını çevresinde topladı ve onlardan bildikleri ve anlatabildikleri şeylerin en güzelini aldı ve fabl ve hikâye-kitaplarından hoşuna gidenleri seçti. O, mahir bir sanatkârdı, bu sebeple o, bu materyalden her gecesi, takriben elli varaklık³ tam bir hikâye olan 480 geceyi bir araya getirdi. Fakat bin masalı tasarladığı gibi tamamlayamadan ölüverdi.”

Tabii olarak, daha sonra, *Hezâr Efsân* “Arap Geceleri”nin esasını teşkil etti ve muhtemelen bu Farsça ilk örnek; “Balıkçı ve Cin”, “Kamerü’z-Zamân ve Bûdûr” ve “Sihirli At” gibi, mevcut koleksiyondaki en güzel hayalî masalları içine aldı. Zaman geçtikçe, orijinal materyal, her ikisi de Sâmi karakterli, iki ana gruba ayrılabilen geniş ilâvelere uğradı: Biri Bağdat’a aitti ve başlıca mizahî anekdotlar ve aşk hikâyelerinden ibaretti, bunlarda meşhur Halife Hârûnürreşîd sık sık sahneye çıkar; diğeri Kahire merkezli idi ve “Alâeddin ve Sihirli⁴ Lamba”da mükemmelen tasvir edilen mekanik süpernatüralizmin yanı sıra derbeder, ironik (alaycı iki anlamlı) bir şaka ile temayüz etmişti. Fakat, bu üç kaynaktan başka, “Arap Geceleri”, yüzyıllar boyunca menşe ve üslûp bakımından aynı derecede farklı, her türden çok sayıda Doğu halk-masallarını (bünyesinde) topladı ve içine çekti. Galland tarafından (yapılan) en eski çeviri (Paris, 1704-1717), bazı bakımlardan Lane ve Burton’ın âlimane tercümelerinden orijinal metnin ruhuna daha sadık kalan büyüleyici bir çeviridir.

Seçilmiş Kaynakça

Acaroğlu, M. Türker, “Türkçede “Binbir Gece Masalları” Kaynakçası (1851-1985)”,
Masal Araştırmaları/Folktale Studies I, haz. Nuri Taner, İstanbul 1988, s. 13-24.

Ahmed Nazîf, *Tercüme-i Elf Leyle ve Leyle*, I-VI, İstanbul 1851 (?).

³ Çevirisini yaptığımız asıl metinde “page” (sayfa) kelimesi kullanılmıştır. Doğrusu, İbnü’n-Nedîm’in *el-Fihrist*’inde de kaydedildiği üzere, “varak” (varak, yaprak) olacaktır (Çevirenin Notu).

⁴ Çevirisini yaptığımız asıl metinde “wonderful” (harika, harikulâde, olağanüstü) kelimesi kullanılmıştır. Fransızcada ise bu anlamda “merveilleuse” (olağanüstü, sihirli) kelimesi (bk. Tahsin Saraç, *Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük*, Ankara 1976, II, 832) kullanılmaktadır (Çevirenin Notu).

- Akkoyunlu, Ziyat, *Binbir Gece Masallarının Türk Masallarına Tesiri*, Hacettepe Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1982.
- _____, "Binbir Gece Masalları Üzerinde Yapılan Çalışmalar", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın Hâtırasına Armağan, XVII-XXI/1-2 (1979-1983), s. 1-14.
- _____, "Binbir Gece Masalları ve Hususiyetleri", *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara 1983, s. 3-9.
- Avcı, Ömer-Coşkun, Âmine Gülşah, *Arap Geceleri, Binbirgece Masalları Seçkisi*, İstanbul 2000.
- Behn, W. H., *Index Islamicus 1665-1905*, Adıyok Publications, Millersville 1989, s. 733-735.
- Belgil, Vehbi, "Binbir Gece Masallarının Sonsuz Gençliği", *Halk Kültürü*, 1985/3-4, Yedinci ve Sekizinci Kitaplar, İstanbul 1986, s. 55-76.
- Birkalan, Hande A., "The *Thousand and One Nights* in Turkish: *Translations, Adaptations, and Issues*", *Fabula*, vol. 45/3-4 (July 2004), s. 221-236.
- Brockelmann, Carl, *Geschichte der arabischen Litteratur*, Leiden 1949, II, 72-74; *Supplementband*, Leiden 1938, II, 59-63.
- Burton, Richard, *Bin Bir Gece Masalları*, çev. Hasan Fehmi Nemli, Ankara 2004.
- Corcî Zeydân, *Târîhu Âdâbi'l-Lügati'l-'Arabiyye*, Beyrut 1983, II, 606-608.
- Ergül, Aysel, "Binbir Gece Masalları'nda Âşık Kadın Tipi: Aziz ve Azize Masalı", *Millî Folklor*, sy. 41 (Bahar/Spring 1999), s. 36-46.
- _____, "Binbir Gece Masalları'nda Kadın", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, sy. 10 (2000), s. 355-369.
- Fabula*, vol. 45, issue: 3-4 (July 2004), Special Issue: The Arabian Nights: Past and Present.
- Fulton, Alexander S. -Ellis, A. G., *Supplementary Catalogue of Arabic Printed Books in the British Museum*, London 1926, s. 258-262.
- _____-Lings, Martin, *Second Supplementary Catalogue of Arabic Printed Books in the British Museum*, London 1959, s. 186-188.
- Galland, Antoine, *Bin Bir Gece Masalları*, çev. Hasan Fehmi Nemli, Ankara 2004.
- Goldziher, Ignace, *Klâsik Arap Literatürü*, çev. Azmi Yüksel-Rahmi Er, Ankara 1993, s. 102-103, 128.
- Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi' fî Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî-el-Edebü'l-Kadîm*, Beyrut 1986, s. 602-613.

- Hitti, Philip K., *Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1980, II, 621-622.
- Horovitz, J., "The Origins of 'the Arabian Nights' ", *Islamic Culture*, I (1927), s. 36-57.
- Huart, Clément, *Arab ve İslâm Edebiyatı*, çev. Cemal Sezgin, Ankara [1971], s. 374-377.
- İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Matba'atü'l-İstikâme, Kahire, ts., s. 436-437.
- Julia, Emile-François, "Binbir Gece Masallarının Kaynakları", çev. Âlim Şerif Onaran, *Marmara İletişim Dergisi*, sy. 3 (Temmuz 1993), s. 51-62.
- Kut, Günay, "Hint Edebiyatından Türk Hikâyelerine", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 8 (1997), s. 357-377.
- Littmann, E., "Alf Layla wa-Layla", *EL²* (İng.), I, 358-364.
- Macdonald, D. B., "Bin Bir Gece", *İA*, II, 620-626.
- [Mardrus, J. C.], *Binbir Gece Masalları*, c. I-II (1.-16. Kitaplar), çev. Âlim Şerif Onaran, İstanbul 2004.
- el-Mes'ûdî, *Mürûcû'z-Zeheb*, nşr. M. Muhyiddîn 'Abdülhamîd, Mısır 1384/1964, II, 260.
- Mommsen, Katharina, "Bin Bir Gece Masalları ve Batı Edebiyatı", trc. Turkiz Noyan, *Yeni Dergi*, sy. 23 (Ağustos 1966), s. 68-83.
- Naddaff, Sandra, "Thousand and One Nights", Joseph R. Strayer, *Dictionary of the Middle Ages*, New York 1989, XII, 49-52.
- Necîb el-'Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, I-III, Kahire 1964-1965.
- Oestrup, J., "Bin Bir Gece", *İA*, II, 616-620.
- Pamuk, Orhan, "Binbir Gece Masalları'nı Okusak da Okumasak da", [J. C. Mardrus], *Binbir Gece Masalları*, Fransızcadan çev. Âlim Şerif Onaran, İstanbul 2004, c. I, s. XI-XV.
- Pearson, J. D., *Index Islamicus 1906-1955*, Cambridge 1958, s. 37, 188, 264, 285, 302, 714, 749-752, 807; *First Supplement 1956-1960*, London 1962, s. 59, 247; *Second Supplement 1961-1965*, Cambridge 1967, s. 258, 262-263; *Third Supplement 1966-1970*, London 1972, s. 314; *Fourth Supplement (Part I) 1971-1972*, London 1973, s. 74.
- Sakaoğlu, Saim, *Gümüşhane Masalları, Metin Toplama ve Tahlil*, Ankara 1973, s. 20, 21-22, 31, 32-33, 34-37, 44-45, 48, 54-55, 67, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 696.

- Serkîs, Yûsuf Elyân, *Mu'cemü'l-Matbû'âti'l-'Arabiyye ve'l-Mu'arrebbe*, Kahire 1346/1928, II, 1992-1997.
- Şeşen, Ramazan, "Binbir Gece Masallarının İstanbul Kütüphanelerindeki Yazmalarıyla Basma Nüshalarının Mukayesesi", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 569-590.
- Tauer, F., "Binbir Gece Masallarının Az Tanınan ve Basılmamış Hikâyeleri", çev. Ahmed Subhi Furat, *Şarkiyat Mecmuası*, VI (1966), s. 13-22.
- Tekin, Şinasi, "Binbir Gece'nin İlk Türkçe Tercüme ve Bu Hikâyelerdeki Gazeller Üzerine", *Türk Dilleri Araştırmaları*, Talât Tekin Armağanı, c. 3 (1993), s. 239-255.
- _____, "Elf Leyle'nin 17. Yüzyıl Osmanlıcası Nasıl Yayınlanmalı? Bu Metin ne Kadar Müstehcen?", *Tarih ve Toplum*, sy. 208 (Nisan 2001), s. 77-80.
- Tokatlı, Atilla, *Seçme 1001 Gece Masalları, Ünlü Doğu Klasiğinden Özenle Seçilmiş Öyküler*, İstanbul 1992.
- Tülücü, Süleyman, "Binbir Gece Masalları Üzerine (Seçilmiş Bir Bibliyografya İle)", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 22 (2004), s. 1-53.
- Ulutürk, Veli, "Binbir Gece", *DİA*, VI, 180-181.
- [Yalsızuçanlar, Sadık], *Binbirgece Masalları*, İstanbul 1999.

Kısaltmalar

- DİA* : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, I- , İstanbul 1988- .
- El²* (İng.) : *The Encyclopaedia of Islam*, I- , New Edition, Leiden 1960- .
- İA* : *İslâm Ansiklopedisi*, I-XIII, İstanbul 1940-1988.